

EGO MUNDI CIVIS

Burger van de wereld

Inleiding tot een wereld-beschouwing

Ulrich Libbrecht

Hoe kan je aan een kikker, die op de bodem van een put leeft,
de grootheid van de oceaan beschrijven? Hij zal u niet begrijpen.
Hoe kan je aan een insect, dat alleen maar 's zomers leeft,
uitleggen wat de schoonheid van sneeuw en ijs is? Het zal u niet begrijpen.
Hoe kan je aan een geborneerd geleerde uitleggen
wat het Mysterie van dit bestaan is?
Hij zal u niet begrijpen.
(Chuang-tzŭ)

DAMON

Inhoud

1. Culturen zijn oppervlaktestructuren	9
2. Vergelijking van culturen	17
3. Op zoek naar een dieptestructuur	20
4. Op zoek naar een coördinatenstelsel	23
4.1. De as van energie	24
4.2. De as van informatie	25
4.3. Energie x informatie	25
5. Gebonden en vrije energie	27
5.1. De energetisch-informatieve kosmos	28
5.2. Concentratie en deconcentratie van energie	31
6. Twee vormen van informatie	32
6.1. Immanente informatie	33
6.2. Transcendente informatie	36
6.3. Uitbouw van het model	47
7. Ontologische Status: worden, zijn, niet-zijn, *zijn	62
7.1. Homothetie	62
7.2. Het Worden	63
7.3. Het Zijn	64
7.4. Het Niet-zijn	66
7.5. Worden, Zijn en Niet-zijn	68
7.6. * Zijn	71
8. De drie fundamentele wereldbeelden	76
8.1. $S \subset 0$	76
8.2. $S \leftrightarrow 0$	78
8.3. $S = 0$	80
9. Epistemologie	85
9.1. $S \subset 0$: Aisthèsis	85
9.2. $S \leftrightarrow 0$; gerichte observatie	89
9.3. $S = 0$: Verlichting, prajña	89
10. De communicatieve situatie	94
10.1. Metaforische of μ -taal	94
10.2. Logische of λ -taal	97
10.3. Symbolische of σ -taal	97
10.4. Brugtalen	99

11. Submodellen	112
11.1. Submodel van naturaliteit	112
11.2. Submodel van rationaliteit	113
11.3. Submodel van mysticiteit	114
12. Wereldbeschouwingen in het licht van het Model	116
12.1. De menselijke natuur en de kosmos	116
<i>kosmische patronen - natuurbeheersing en technologie - ecofi- losofie - harmonie als criterium - natuurbeleving - een univer- sele natuurfilosofie - het Taoïsme - Indiaanse levensvisie</i>	
12.2. De menselijke ratio en de wereld	128
<i>Intelligibiliteit - waarheid - consistentie - rationele vorming - Griekse filosofie - natuurbeleving: Griekenland en Japan - Het Ierse Christendom - Griekse mystiek? - 'uniciteit' van het chris- tendom - rationaliteit</i>	
12.3. Het mystiek vermogen en het Numen	141
<i>Het numen - ervarbaarheid - authenticiteit - meditatie - zijn religies verzoenbaar? - topologie van de Indische filosofie</i>	
13 Dynamiek van het systeem: de zes dynamische relaties	157
13.1. Relatie tussen naturaliteit en rationaliteit	158
13.2. Relatie tussen naturaliteit en mysticiteit	161
<i>Ch'an (Zen) - theologie en wetenschap - wetenschap en religie - mysticiteit als functie van rationaliteit : ontmythologisering; intellectuele mystiek</i>	
13.3. Relatie tussen de rationele en de mystieke functie	116
14 Het hart van het Model: Beatitudo	279
14.1. Topologie van het Geluk	279
14.1. Anthropologische typologie	283
14.3. Evenwicht als opgave: Beatitudo	283
14.4. Evenwichtige cultuur	285
14.5. Enkele bedenkingen over het geluk in de hedendaagse wereld	290
15 Dynamisering van het Model: de zin van de Tijd	293
15.1. De bevrijding van de energie en haar repercussie op de immanente energiebron	293
15.2. Informatie: de economie van het heelal	294
15.3. Complementaire dynamiek van de informatie	296
15.4. Het doorbreken van de asymptotische barrière	297
15.5. De ontwikkeling van de hoorn van vrije energie	300
15.6. Krachtruimte van menselijk transcenderen	301
15.7. De creativiteitsvraag	304
15.8. Het einde van het verhaal	305

Voorwoord

Lectori salutem!

Men hoort steeds meer spreken over wereldburgerschap, over mondiaal gevoel en zelfs over planetaire economie. Maar in vele gevallen blijven dergelijke begrippen alleen maar abstracties, die zorgen voor de bon ton op grote dure congressen. Maar wat wordt er in werkelijkheid aan gedaan, in de politiek, in het onderwijs, in de culturele verenigingen? Multiculturalisme is een gewichtig woord, maar is bij nadere analyse niet veel meer dan wat politieke pasmunt. Hoe kan je nou multicultureel zijn ten aanzien van culturen waar je geen jota van afweet? Het is zelfs zo dat ook de filosofie zichzelf nog altijd wijsmaakt dat er in haar rangen alleen grieks gesproken wordt – alsof er in andere culturen nooit fundamentele vragen werden gesteld. Wordt de filosofie daardoor niet zelf een geestelijk gevang, van waaruit men alleen door tralies naar de wereld kijkt?

Als oriëntalist ben ik reeds lang geattendeerd op de rijke ervaringswereld van het oosten. Maar ik beseftte maar al te goed dat deze schatten opgeborgen waren in een rariteitencabinet, en dat men in het Westen helmaal geen zin had om deze bedreigende pantheïsmen en atheïsmen in huis te halen. We leefden sinds vele eeuwen zo knus in onze geborgenheid en hadden als heilige taak het erfgoed der vaderen te bewaken. Een mondiaal bewustzijn werd dan ook begrepen vanuit het ‘gaat en onderwijst alle volkeren’ en verstond zichzelf als een voortzetting van het kolonialisme, weliswaar op geestelijk vlak en meer gehandschoend dan in de negentiende eeuw. Heimelijk denken velen nog steeds dat wij in het centrum van de wereld wonen.

Ik heb er mijn levenswerk van gemaakt het comparatief denken op ernstige wijze te bedrijven. Ik heb dat enerzijds gedaan door mijn studiewerk, dat zijn neerslag heeft gevonden in de driedelige *Inleiding Comparatieve Filosofie*. Anderzijds door het stichten van de School voor Comparatieve Filosofie Antwerpen en de School voor Filosofie Oost-West Utrecht, waar niet-westers erfgoed op een degelijke wijze kon gepopulariseerd worden. Ik heb met dit alles niet de bedoeling gehad het oosters denken als een exotische wijsheid meer bekendheid te geven, maar het te integreren in een algemeen denkmodel, waarin ook het westers denken ten volle aan zijn rechten kwam. Ik wist voldoende dat de geestelijke crisis waarin de westerse beschaving zich bevindt, niet kan opgelost worden door zich dan maar op het oosten te rich-

ten. Het oosten is in het rationeel vlak immers te zwak om het westen te verdringen. Maar een integratie van beide kan ons wellicht helpen om een vernieuwde filosofie op te bouwen. ‘Too far east is west’: de in het oosten ont-plooide filosofische gedachten zijn in zekere zin ook westers, maar leiden hier in veel gevallen maar een onderdrukt bestaan. Al het verstand van de wereld zal wel nog niet volstaan om, in deze moeilijke en vaak chaotische samenleving, een hoopgevend patroon te ontwerpen. Om die reden hebben we ons studiewerk steeds in het licht van een levensfilosofie geplaatst. Ik weet niet of er mensen zijn die hieruit een beetje hoop kunnen puren; ik weet wel dat er velen zullen zijn die het werk zonder te lezen smalend op zij zullen leggen (de academische wereld is mij ondertussen al een beetje bekend geworden), maar misschien is er hier of daar wel iemand die er wat licht heeft in gevonden. Maar ik weet dat er velen niet de moed kunnen opbrengen – in deze tijd waarin alles in a hurry moet gebeuren – om door dergelijke zware akker te ploegen. Waarom ik het dan geschreven heb? Ik voel me verplicht te bekennen dat ik dat op de eerste plaats voor mezelf gedaan heb. Ik ben mijn leven lang achtervolgd geweest door een stel fundamentele, maar onoplosbare vragen. Ik weet echter ook dat de zin van het leven slechts kan bepaald worden als het leven voorbij is. Ik heb daarom mijn vertrouwen gesteld in de diepere betekenis van het ‘bevel des hemels’: de paar schamele talenten die de kosmos aan mij heeft besteed heb ik als een erfschuld geprobeerd af te betalen. Ik heb niet meer bereikt dan dat ‘ik een steen in de rivier heb verlegd’, maar ik heb voldoende vertrouwen in de wet van karma om te weten dat de rivier nu nooit meer dezelfde zal zijn. Noem je dit liever een vorm van zelfvertrouwing, wel laat het dan een troost wezen.

Nu weet ik dat ik met deze ‘trilogie’ bepaalde welmenende mensen onrecht heb aangedaan: de drempel was voor hen te hoog. Daarom heb ik een opstapje gemaakt, en dit heb ik, naar de uitdrukking van Erasmus *Burger van de Wereld* genoemd. Dit werk kan echter de grote studie niet vervangen; ik heb er dan ook geen voetnoten, geen register en geen bibliografie aan toegevoegd: deze zijn alle in *Inleiding Comparatieve Filosofie* te vinden. Wel heb ik de twee werken aan elkaar ‘gelinkt’ door referenties onderaan de bladzijden: I.C.F. = Inleiding Comparatieve Filosofie Deel I (1995), Deel II (1999), Deel III (2002), Van Gorcum, Assen.
O. F. = Oosterse Filosofie (1995), Davidsfonds, Leuven.

Er bestaat van het boek ook een Engelse vertaling *Citizen of the World*.

*Zulzeke-Kluisbergen in de Vlaamse Ardennen
Voorjaar 2001, toen ik 73 werd.*

1 Culturen zijn oppervlaktestructuren

*Maar, lieve man, wereldbeschouwingen worden noch door logica geschapen,
noch erdoor vernietigd.
(F. Nietzsche)*

Culturen rijzen op uit de diepte van de geschiedenis, juist zoals talen, en gaan terug tot de donkere tijden van de prehistorie. Wij mogen veronderstellen dat culturen oorspronkelijk veel homogener waren dan ze heden ten dage zijn. Het is nochtans nutteloos een poging te ondernemen om deze oorspronkelijke culturen te reconstrueren, vermits zij ontwikkeld zijn uit een limietsituatie die in de evolutie zelf verdwijnt. Dit betekent dat wij geen dieptestructuren kunnen construeren langs de lijnen van historische regressie: het nulpunt bestaat niet. De reconstructie van een dieptestructuur is derhalve een filosofische act.

De evolutie van culturen is gekenmerkt door toenemende orde: dit betekent dat hun ontwikkeling anti-entropisch is: de menselijke species probeert de vrije energie te ordenen in sociale structuren, zoals we weten uit begrafenisriten, grotsschilderingen, enz. Dit zijn menselijke gedragingen, die niet noodzakelijk zijn voor de survival: zij wijzen dus op vrije energie.

Dit ligt in de lijn van het kosmisch proces: als alle energie aanvankelijk gebonden was in een singulariteit met oneindige dichtheid, vertoonde ze een oneindig hoge temperatuur, waardoor geen structuren konden ontstaan en er dus geen orde was. Wanneer deze hitte afnam ontstonden geleidelijk energetische patronen: krachtvelden waaraan quanten beantwoorden. De energie werd vastgelegd in structuren die wisselwerkingen met elkaar vertoonden.

De menselijke culturen vertonen een gelijkaardige dynamiek. Dit is evenwel geen analogische redenering, het is gewoon **de kosmische logica** die zich doorzet. Aanvankelijk vertoonde de menselijke samenleving een heel sterke dynamiek: overleven dwong de mens tot een zeer dynamische houding tegenover zijn omgeving: hij moest onophoudend verzamelen en jagen, en dat kon alleen door synchroon aan de natuurlijke ritmen te handelen. Jagers waren afhankelijk van de trek, en waren verplicht mee te trekken met de dieren; verzamelaars waren totaal afhankelijk van de seizoenen. Zo goed als alle beschikbare energie ging op in locomotie. Domesticatie van dieren

verplicht de herder nog steeds op het ritme van de natuur te leven en rond te trekken om voedsel voor zijn kudde te vinden. Landbouw maakt hem sedentair, maar niet onafhankelijk van de ritmen der seizoenen. Verstedelijking maakt hem totaal sedentair. Wat we hierbij vaststellen is dat de orde in de maatschappij toeneemt en dat de beschikbare **energie** aan steeds vastere **patronen** wordt gebonden. Dit betekent meteen dat ook de **energie-overschot** toeneemt.

Gedurende dit proces neemt de **differentiatie** toe. Aanvankelijk wordt deze volledig bepaald door de omgeving: men eet wat er is, men kleedt zich en huisvest zich in functie van deze Umwelt. Naarmate de maatschappij een meer sedentair karakter aanneemt, speelt de socio-economische factor een steeds grotere rol. De taal, als geestelijk communicatiemiddel, ontwikkelt samen met dit maatschappelijk proces.

Een Levensvisie

Dat zij die geen ander land gezien hebben dan het hunne zich niet verbeelden dat er ginder niets is, dat hun aandacht waard is, en dat niet minderwaardig is aan datgene wat zij kennen.

(J.Z. Holwell, Indiëreiziger, 1765)

Toename van vrije energie betekent ook dat men zich vragen gaat stellen over **zin en betekenis** van het eigen leven en dat van de kosmos. Er ontwikkelt zich een levensvisie. De zinsvraag is echter een luxevraag. Daarom hebben de ordepatronen waarin men leeft een directe invloed op het wereldbeeld. Aangezien de differentiatie van deze patronen groot is, zullen ook de wereldbeschouwingen sterk variëren.

Meer dan dit overgesimplificeerd beeld hebben we niet nodig om vast te stellen dat elke cultuur een karakter zal ontwikkelen dat haar van alle andere onderscheidt. Wij staan echter aan het (voorlopige) einde van het proces, en kunnen in de regel niet zeggen waarom een cultuur is zoals ze is. Alleen stellen we vast dat volkeren proberen mekaar te domineren en dat derhalve culturen elkaar opslorpen en er zich een uitvlakking begint af te tekenen naarmate de communicatie toeneemt. Keren we daarmee terug naar de meest primitieve toestand? Als alles geëgaliseerd is en we ons in een vlak cultureel landschap bevinden zonder reliëf, d.i. zonder differentiatie, dan verliest het leven zijn avontuurlijke dimensie. Als we allemaal hetzelfde eten (hamburgers?), allemaal hetzelfde drinken (cola?), allemaal gelijk gekleed gaan (jeans?), allemaal volgens hetzelfde tijdschema leven, allemaal hetzelfde